

بررسی تعاملات جمهوری اسلامی ایران با شورای

حقوق بشر سازمان ملل متحد، از ۱۳۸۴ تا کنون

فاطمه محمدی^۱

تاریخ دریافت: ۹۴/۰۱/۱۵

دکتری روابط بین‌الملل، استاد مدعو دانشگاه علامه طباطبایی تاریخ تأیید: ۹۴/۰۴/۰۱

چکیده

هر گاه از منظر تاریخ به مفهوم «حقوق بشر» بنگریم، در می‌یابیم که این مفهوم همراه با تحولات و متغیرهای گوناگون دستخوش بسط و تکامل بسیاری بوده است، از مرحله بی‌حقوقی به مرحله حقوق انگشت‌شمار «طبیعی» و محدود به ملت‌های مشخص، تا مرحله حقوق فراگیر. مهم‌ترین زمینه نهادینه شدن مفاهیم حقوق بشر در عرصه جهانی و نیز تبدیل این مفاهیم به رویه‌های بین‌المللی، از زمان تأسیس سازمان ملل متحد به وجود آمد. اصولاً سنگ بنای سازمان ملل بر اساس پذیرش مفهوم حقوق بشر است. مقدمه منشور ملل متحد از حقوق بنیادین انسان‌ها و لزوم احترام به این حقوق، به میان آمده است، «همکاری بین‌المللی به منظور تشویق همگان به رعایت حقوق بشر و آزادی‌های اساسی ...» ذکر شده است. شورای حقوق بشر در سال ۲۰۰۶ به عنوان نوپاترین رکن فرعی حقوق بشری سازمان ملل متحد تأسیس گردید که هدف آن ارتقاء و حمایت از حقوق بشر در تمام کشورها می‌باشد. دولت جمهوری اسلامی ایران علاوه بر منشور ملل متحد که برخی مواد آن به موضوع حقوق بشر اختصاص دارد، بسیاری از معاهدات بین‌المللی حقوق بشر را امضاء و تصویب نموده است. در نوشتار پیش‌رو، سعی گردیده است که ساختار شورای مذکور و تعاملات جمهوری اسلامی ایران با آن مورد بررسی قرار گیرد.

واژگان کلیدی: حقوق بشر، سازمان ملل متحد، شورای حقوق بشر، جمهوری اسلامی ایران

مقدمه

در چند دهه اخیر، نظام بین‌المللی حقوق بشر، در بعد معیارسازی توسعه‌ای شگرف را به تصویر کشیده است؛ این روند که با تأسیس سازمان ملل متحد و صدور اعلامیه جهانی حقوق بشر آغاز گردید به تدریج آن چنان شتاب گرفت، که در آغاز قرن بیست و یکم، منظومه‌ای حقوقی به وسعت جامعه جهانی را در قلمرو حقوق بشر و آزادی‌های اساسی به ارمغان آورده است. در حقیقت، اعلامیه جهانی حقوق بشر سنگ بنا و الهام‌بخش اسناد بین‌المللی مختلفی

1. Email: mohammadii.f@gmail.com

شده، که موضوع و هدف اصلی آن‌ها، حراست از منزلت انسانی افراد بشر و فراهم ساختن امکانات رشد و بالندگی مادی و معنوی آن‌ها می‌باشد (فلسفی، ۱۳۸۴: ۱۴).

از این روست که نهادهای جهانی حمایت از حقوق بشر عمدتاً حول محور سازمان ملل متحد شکل گرفته و تکامل یافته‌اند، بدان نحو که برخی از آن‌ها مبتنی بر منشور سازمان ملل متحد و در زمره ارگان‌های فرعی ملل متحد به شمار می‌روند و شماری دیگر اگر چه به لحاظ منشاء پیدایش بر دیگر معاهدات بین‌المللی مبتنی بوده‌اند، اما به نحوی به سازمان ملل متحد وابسته شده‌اند. در نوشتار پیش رو، تلاش شده است با بهره‌گیری از روش تحلیلی - تاریخی، به این پرسش پاسخ داده شود که تعاملات جمهوری اسلامی ایران با شورای حقوق بشر به چه صورت قابل بررسی می‌باشد، از این رو در دو قسمت به این مهم پرداخته خواهد شد.

۱- شورای حقوق بشر

۱-۱- روند شکل‌گیری شورای حقوق بشر

در سال‌های پیش، انتقادات از کمیسیون، به دلیل سیاسی‌کاری و بکارگیری استانداردهای دوگانه افزایش یافت. عمده‌ترین انتقادات حول عضویت در کمیسیون و نظارت کشورها بود. بسیاری از سازمان‌های غیردولتی کمیسیون را به دلیل ناکارآمدی جهت اتخاذ اقدامی مؤثر در خصوص شماری از کشورهایی که از ناقضان گسترده حقوق بشر بودند مورد نقد قرار دادند (Amnesty International, 2005: 6-7). بسیاری از دولت‌ها کمیسیون را به دلیل تنبیه تنها عده محدودی از کشورها محکوم نمودند. بر اساس نظر این کشورها، اقدامات کمیسیون به دلیل ملاحظات سیاسی برانگیخته می‌گردید و آن استانداردهای دوگانه را در خصوص برخی کشورهای در حال توسعه هدف به کار می‌بست، در عین حال با کشورهای قدرتمند کار چندانی نداشت. به عبارت دیگر، کمیسیون کمتر به نقض حقوق بشر در کشورهای صنعتی شمال، از جمله شکنجه، بازداشت‌های خودسرانه، برخوردهای نادرست و غیرانسانی با مهاجران و پناهندگان، می‌پرداخت.

انتقاد دیگر، که به طور مشخص از سوی ایالات متحده آمریکا صورت گرفته بود در خصوص عضویت کمیسیون بود. این انتقاد از وقتی آغاز گردید که سفیر لیبی در سال ۲۰۰۳ به عنوان رئیس کمیسیون انتخاب شد و در سال ۲۰۰۴ نیز سودان به‌رغم تمام اقدامات صورت گرفته از سوی این کشور در دارفور به ریاست کمیسیون مذکور برگزیده شد

(Alston, 2006: 188-198). البته اصلاح کمیسیون یک پدیده و امر جدید محسوب نمی‌گردد و در طول حیات کمیسیون، اصلاحات متعددی در آن صورت پذیرفته بود. با این حال آن تغییرات کمیسیون، بیشتر از جنبه رویه‌ای و تدریجی برخوردار بود و نه انقلابی. به عنوان نمونه یکی از تغییرات صورت گرفته اصلاح تعداد اعضای کمیسیون بر اساس برقراری نوعی توازن جغرافیایی بود که به صورت تدریجی از هجده کرسی در ۱۹۴۶ به ۲۱ در ۱۹۶۲؛ ۳۲ در ۱۹۶۷؛ ۴۳ در ۱۹۸۰ و ۵۳ در ۱۹۹۲ تغییر و گسترش یافت (Alston, 1995).

بر پایه همین ایرادها، در سند پایانی نشست سران کشورهای عضو سازمان ملل در سپتامبر ۲۰۰۵، توجه ویژه‌ای به مسئله حقوق بشر و ابزارهای اجرایی آن، به ویژه کمیسیون حقوق بشر شد؛ و بنا شد این کمیسیون، در کار خود از حمایت یک شورا یا هیأت مشورتی نیز برخوردار گردد؛ و کمیسیون حقوق بشر گزارشی سالانه در مورد وضعیت حقوق بشر در سطح جهان ارائه کند و شورای امنیت و کمیسیون تحکیم صلح، از کمیسیون حقوق بشر بخواهند که به صورت منظم، در مورد اجرای بندهای مربوط به حقوق بشر در قطعنامه شورا، به این نهاد گزارش دهد.

در نهایت، هیأت اظهار عقیده کرد که، «در درازمدت، اعضای سازمان ملل باید ارتقای کمیسیون حقوق بشر را، به نحوی که دیگر یک ارگان فرعی شورای اقتصادی و اجتماعی نبوده و خود یکی از ارکان سازمان ملل در کنار شش رکن دیگر باشد، مورد بررسی قرار دهند»^۱.

بنابراین، چالش‌های اعتبار کمیسیون در گزارش بلند پایه دبیر کل سازمان ملل در خصوص تهدیدها، چالش‌ها و تغییر^۲ در دسامبر ۲۰۰۴ بیان شده است (A/59/565)؛ و همچنین در گزارش «آزادی بیشتر: توسعه، امنیت و حقوق بشر برای همه»^۳ مارچ ۲۰۰۵ دبیرکل نیز آمده است (A/59/2005). کوفی عنان^۴، در گزارش مذکور، با اشاره ضمنی به عضویت کشورهای در کمیسیون حقوق بشر، که خود ناقض حقوق بشر شمرده می‌شدند، نظراتی انتقادی نسبت به کمیسیون ابراز کرد. در این مورد، کوفی عنان اظهار داشت: «طی سال‌های اخیر ظرفیت کمیسیون در اجرای وظایفش به دلیل تخریب اعتبار و ویژگی حرفه‌ای‌اش تضعیف گشته و نیز تعیین استاندارد برای تقویت حقوق بشر نمی‌تواند از سوی کشورهای بی‌فایده تعهد مشهود

1. Kirgis, Fredric L; 2005, "International Aspects of the 2005 World Summit Outcome Document", October insight www.asil.org.
2. <http://www.un.org/secureworld/report2.pdf>
3. Threats, Challenges and Change
4. In larger Freedom: Development, Security and Human rights for all
5. Kofi Anan

نسبت به اعتلاء و حمایت از حقوق بشرنده، صورت گیرد. ما از این بابت که طی سال‌های اخیر کشورهای خواستار عضویت در کمیسیون حقوق بشر بوده‌اند، نه در پی تحکیم حقوق بشر بلکه در پی حفظ خود در برابر انتقادات یا مورد انتقاد قرار دادن دیگران بوده‌اند، نگران هستیم»^۱.

همچنین در سخنرانی کمیساریای عالی حقوق بشر برای کمیسیون حقوق بشر در ۱۴ مارچ ۲۰۰۵ و ۲۲ آوریل ۲۰۰۵ و در گزارش ۲۶ می ۲۰۰۵ او نیز پیشنهادهایی مبنی بر تغییر انقلابی در کمیسیون حقوق بشر بیان شده است (Warbrick, 2006: 696).

کمیساریای عالی حقوق بشر اذعان نمود: «اینک به گونه بحث‌برانگیزی در میانه بزرگ‌ترین اقدام اصلاحی تاکنون صورت پذیرفته در سازمان هستیم» (Louise Arbour, 2005a)؛ و او ابراز امیدواری کرد که شورای حقوق بشر جدید در قیاس با کمیسیون حقوق بشر از نظر مقام و رفعت پالوده‌تر، بهبود یافته‌تر، بسیط‌تر باشد (Louise Arbour, 2005b).

در همان جلسه کمیسیون حقوق بشر یک ائتلافی از سازمان‌های غیردولتی از «نگاه جمعی در خصوص نیاز برای اصلاح فوری سیستم حقوق بشر» استقبال نمودند و استفاده از این فرصت فراهم شده را در راستای اصلاح نقاط ضعف کمیسیون خواستار شدند (Joint statement on UN Reform, 2005). بنابراین، سیاست تصمیم‌گیری برای جایگزینی کمیسیون حقوق بشر ملل متحد با یک شورای حقوق بشر جدید ملل متحد از سوی حکومت‌ها در نشست جهانی سپتامبر ۲۰۰۵ گرفته شد (UN Doc A/60/251). هر چند ایده تشکیل شورای حقوق بشر سازمان ملل با هدف ارتقای نهاد مسئول در سازمان ملل از سطح کمیسیون حقوق بشر به نهادی هم‌شأن شورای امنیت، برای نخستین بار از سوی «والتر کین»^۲ یک کارشناس حقوقی سوئیسی مطرح و سپس از سوی کمیسیون اصلاحات حقوق سازمان ملل متحد پذیرفته شد.^۳

بر همین اساس، گفتگوهای میان نمایندگان کشورهای عضو سازمان ملل برای تعیین چگونگی شورای حقوق بشر با هدایت یان الیاسون،^۴ رئیس مجمع عمومی آغاز شد. سرانجام مجمع عمومی به صورت فوری قطعنامه ۶۰/۲۵۱ (UN Doc.A/60/L.48, A/Res/61251) را در ۱۵ مارس ۲۰۰۶ با یک رأی اکثریتی بعد از پنج ماه مذاکرات مداوم (Abraham, 2006: 11-12)، با ۱۷۰ رأی مثبت، چهار رأی منفی (شامل آمریکا، اسرائیل، جزایر مارشال و مالاوی)

1. <http://www.un.org>, 2004

2. Walter Kim

۳. زنگنه، حمید؛ «تولد نهادی جدید در سازمان ملل: شورای حقوق بشر»، ۲۰۰۶، نک:

http://aftab.ir/articles/politics/world/c1c1146744612_human_rights_p3.ph

4. Jan Eliasson

(Lyons, 2006); و سه رأی ممتنع (شامل ایران، ونزوئلا و بلاروس) صادر؛ و در ضمن آن مقرر کرد که کمیسیون حقوق بشر در شانزدهم ژوئن ۲۰۰۶ منحل و نخستین نشست شورا در نوزدهم ژوئن ۲۰۰۶ برگزار شود (مهدویان، ۱۳۸۵: ۹۳)؛ و بدین طریق شورای حقوق بشر از سوی مجمع عمومی در مارچ ۲۰۰۶ ایجاد و جایگزین کمیسیون حقوق بشر سابق گردید (Upton, 2007). به طور کلی، می توان اذعان داشت، جامعه بین المللی از تشکیل شورای حقوق بشر استقبال نموده و کوفی عنان، از آن به عنوان یک سرآغاز جدید و کمیسیونر عالی سازمان ملل نیز، از آن تحت عنوان یک نشانه ترقی، یاد نموده اند (Yunfei, 2006: 64)؛ و در حال حاضر جامعه بین المللی، تحت عنوان رهبری مؤثر و واقعی در حقوق بشر به آن می نگرد.

۱-۲- ویژگی های شورای حقوق بشر

شورای حقوق بشر، از ویژگی و کارکردهایی برخوردار است که سبب تمایز آن از کمیسیون حقوق بشر می گردد. کمیسیون، یکی از ارگان های تحت نظر اکوسوک بود، اما شورا یکی از ارگان های زیر نظر مجمع عمومی می باشد و هر پنج سال یک بار وضعیت آن مورد بازبینی قرار می گیرد؛ و این نشان دهنده اهمیت بسیار بالای حقوق بشر، در کنار توسعه و امنیت است که یکی از سه ستون اصلی سازمان ملل را تشکیل می دهد.

جلسات کمیسیون یک بار در سال، در مارس/آوریل، برای مدت شش هفته تشکیل می شد؛ اما شورا حداقل سه بار در سال جلسه برگزار می نماید که کمتر از مدت ده هفته به طول نخواهد انجامید؛ این ساعات و جلسات، مجال بیشتری را جهت بیان مسائل حقوق بشری فراهم می نماید. در کنار این نیز، به تقاضای اعضای شورا، بعد از تصویب یک سوم اعضاء، جلسات خاصی در جهت بیان وضعیت های ضروری تشکیل می شود و این امر از جهت کارآمدی در پاسخگویی به بحران های حقوق بشر، حائز اهمیت بسیار است (Yunfei, 2006: 64).

برخلاف کمیسیون سابق^۱ که کشورهایی مثل روسیه و هند از ابتدای تشکیل کمیسیون در آن عضو بودند و آمریکا در سال ۲۰۰۲ و بریتانیا در سال های ۱۹۷۹ و ۱۹۹۱ عضو کمیسیون نبودند؛ در راستای ایجاد فضایی پویا، عضویت در شورا محدود به دو دوره پی در پی، شده است. هر کشور، از هر گروه بندی جغرافیایی - سیاسی، باید جداگانه نامزد عضویت در شورا شده و بعد از به دست آوردن اکثریت ساده آراء در مجمع عمومی، به عضویت شورا حقوق بشر در آید. همه دولت ها می توانند عضو شورا شوند، البته باید به عملکرد آن ها در زمینه حقوق بشر، توجه نمود.

1. United Nations Annual Session of Commission on Human Rights

در صورت نقض شدید و سیستماتیک حقوق بشر، با رأی مثبت دو سوم اعضای مجمع عمومی، عضویت اعضای شورا به حالت تعلیق، در می‌آید.

بر اساس ماده ۷ قطعنامه ۶۰/۲۵۱ مجمع عمومی، شمار اعضای شورا ۴۷ کشور است.^۱ انتخابات شورا، از طریق رأی اکثریت در مجمع عمومی، صورت می‌گیرد و هر نامزدی باید حداقل ۹۶ رأی مثبت را کسب نماید (Yunfei, 2006: 63). در شورا گروه آفریقا دو کرسی، گروه آمریکای لاتین و کارائیب سه کرسی و گروه اروپای غربی و دیگران سه کرسی کمتر از کمیسیون دارند و گروه منطقه‌ای آسیا و گروه اروپای شرقی هر کدام یک کرسی بیشتر از کمیسیون دارند. در واقع ترکیب شورا جدید، بدین صورت خواهد بود: آفریقا (سیزده کشور)، آسیا (سیزده کشور)، اروپای شرقی (شش کشور)، آمریکای لاتین و کارائیب (هشت کشور) و اروپای غربی و سایر کشورها (هفت کشور).^۲

اولین دوره انتخابات در ۹ مه ۲۰۰۶ توسط مجمع عمومی سازمان ملل برگزار گردید. شورا تاکنون ۳۲ جلسه منظم داشته است که ایران تقریباً در تمامی جلسات به عنوان عضو ناظر شرکت داشته و در بحث‌ها شرکت نموده است و همچنین ۲۴ جلسه ویژه داشته است که هر جلسه آن پیرامون یک موضوع خاص و مشخصی بوده است که به ترتیب عبارتند از: وضعیت حقوق بشر در سرزمین‌های فلسطین اشغالی، نقض‌های فاحش حقوق بشر صورت گرفته از سوی عملیات نظامی اسرائیل در لبنان؛ حمله نظامی اسرائیل در مناطق اشغالی فلسطین؛ وضعیت حقوق بشر در دارفور؛ وضعیت حقوق بشر در میانمار؛ نقض‌های حقوق بشر ناشی از حمله نظامی اسرائیل در مناطق اشغالی فلسطین؛ تأثیر منفی تحقق حق غذا بر بدتر شدن بحران‌های غذایی جهانی و بالارفتن قیمت غذا؛ وضعیت حقوق بشر در شرق جمهوری دموکراتیک کنگو؛ نقض‌های فاحش حقوق بشر در مناطق فلسطین اشغالی از جمله تجاوز به کرانه باختری اشغالی؛ تأثیر اقتصاد جهانی و بحران‌های مالی بر فهم جهانی و بهره‌مندی از حقوق بشر؛ وضعیت حقوق بشر در سریلانکا؛ وضعیت مناطق اشغالی فلسطین و اورشلیم شرقی؛ قطعنامه وضعیت هائیتی؛ وضعیت حقوق بشر در جماهیر عرب لیبی؛ وضعیت حقوق بشر در جمهوری عرب سوریه و وضعیت حقوق بشر در جمهوری آفریقای مرکزی؛ وضعیت حقوق بشر در سرزمین فلسطین اشغالی؛ وضعیت حقوق بشر در عراق، حملات تروریستی و نقض و سوءاستفاده از حقوق بشر از سوی گروه تروریستی بوکو حرام، جلوگیری از زوال بیشتر وضعیت حقوق بشر در برون‌دی.

1. Pace, John; 2006, "The UN Human Rights Council: Opportunities and Challenges", April 3, 2006. See: http://jurist.law.pitt.edu/forumy/2006/04/un_human_rights_council_opportunities_php.
2. Ibid.

۱-۳- وظایف و اختیارات شورای حقوق بشر

بر اساس بند ۴ قطعنامه، شورا باید بر اساس اصول «جهانشمولی، بی‌طرفی، عینی بودن، عدم گزینشی، گفتگو و همکاری سازنده بین‌المللی» در راستای تقویت ارتقاء و حمایت از تمامی ابعاد حقوق بشر اعم از مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی از جمله حق توسعه هدایت شود.

همچنین بر اساس بندهای ۲، ۳ و ۵ قطعنامه مجموعه وظایف و اختیارات شورا به شرح

ذیل است:

- ۱- شورا مسئول ارتقای احترام جهانی برای حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی برای همه افراد بدون اعمال هیچ تمایزی و به شیوه‌ای منصفانه و برابر است.
- ۲- شورا باید به وضعیت نقض‌های حقوق بشر از جمله نقض‌های گسترده و سازمان یافته رسیدگی نموده، توصیه‌هایی را پیرامون آن ارائه کند. همچنین شورا باید با هماهنگی مؤثر، نقش محوری خود را در مقوله حقوق بشر در چارچوب سیستم ملل متحد تقویت نماید.
- ۳- شورا باید آموزش و فراگیری حقوق بشر همچنین ارائه خدمات مشاوره‌ای، مساعدت‌های تکنیکی و ظرفیت‌سازی را با مشورت و رضایت دولت‌های عضو ملل متحد افزایش دهد.
- ۴- شورا باید به عنوان محفلی برای گفتگو پیرامون موضوعات حقوق بشر عمل کند.
- ۵- شورا باید توصیه‌هایی را در راستای توسعه بیشتر حقوق بین‌الملل در حوزه حقوق بشر ارائه نماید.
- ۶- شورا باید اجرای کامل تعهدات حقوق بشری دولت‌ها را تقویت نموده و اهداف و تعهدات مرتبط با ترویج و حمایت از حقوق بشر را که از مجموعه نتایج حاصله از کنفرانس‌ها و اجلاس‌های سازمان ملل متحد می‌باشند، پیگیری نماید.
- ۷- شورا موظف به تهیه گزارش دوره‌ای از وضعیت حقوق بشر در کلیه کشورهای جهان بر اساس اطلاعات عینی و موثق است. در تهیه گزارش مزبور شورا باید سازوکاری مبتنی بر همکاری و گفتگوی همراه با تعامل را با کشور مورد نظر ایجاد نماید. همچنین گزارش یاد شده باید گزارش‌های ارکان مبتنی بر معاهده را تکمیل نموده و دوباره کاری نباشد. شورا کیفیت و توزیع زمانی مکانیسم تهیه گزارش دوره‌ای همه کشورها را طی یک سال بعد از برگزاری اولین نشست تعیین می‌نماید.

- ۸- شورا باید از طریق گفتگو و همکاری به منظور جلوگیری از نقض حقوق بشر مشارکت نموده و فوراً نسبت به وضعیت‌های اضطراری حقوق بشری اقدام لازم را به عمل آورد.
- ۹- شورا باید نقش و مسئولیت‌های کمیسیون حقوق بشر را در ارتباط با دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر عهده گیرد.
- ۱۰- شورا باید در قالب همکاری نزدیک با دولت‌ها، سازمان‌های منطقه‌ای، نهادهای ملی حقوق بشری و جامعه مدنی در زمینه حقوق بشر فعالیت نماید.
- ۱۱- توصیه‌هایی را در ارتباط با ارتقا و حمایت از حقوق بشر ارائه نماید.
- ۱۲- شورا باید «گزارش سالانه» خود را به «مجمع عمومی» ارائه کند.^۱
- در جمع‌بندی این قسمت باید عنوان گردد که اگر چه در شورای نوپای حقوق بشر ضعف‌های بسیار وجود دارد.^۲ اما قرار گرفتن شورای حقوق بشر، تحت نظارت مجمع عمومی به جای شورای اقتصادی و اجتماعی، یکی از مهم‌ترین تحولات صورت گرفته در سازوکارهای اصلی سازمان ملل، جهت نظارت بر حقوق بشر است. این وضع، سبب نزدیکی هر چه بیشتر حقوق بشر به حوزه سیاست و امنیت بین‌الملل می‌گردد. همچنین، این امر تأییدی است بر این واقعیت که جلوگیری از نقض حقوق بشر به گونه مستقیم، وابسته به صلح و امنیت بین‌المللی است؛ و این سبب محوریت شورای حقوق بشر در جهت اجرا و تحقق استانداردهای بین‌المللی بشر می‌گردد.^۳

۲- تعاملات جمهوری اسلامی ایران با شورای حقوق بشر

تجزیه و تحلیل تعاملات ایران با شورای حقوق بشر در مرحله نخست در گرو توضیحاتی در خصوص ترتیبات حقوق بشری ایران به طور عام، دسته‌بندی فعالیت‌های ایران در شورای حقوق بشر و مشخص کردن چالش‌ها و فرصت‌های ناشی از شورای حقوق بشر برای ایران است.

۲-۱- ایران و ترتیبات حقوق بشری

ایران به عنوان یکی از امضاءکنندگان اصلی منشور ملل متحد در سانفرانسیسکو (Hunter, 1990:167) در پنجم سپتامبر ۱۹۴۵، منشور سازمان ملل متحد را در مجلس شورای ملی به تصویب رساند و در سال ۱۳۲۷، دولت ایران در جریان تصویب اعلامیه جهانی حقوق

۱. برای مثال ر.ک: موسی زاده، ۱۳۸۵: ۱۹۱-۱۹۳.

2. Lyons, Scott R; 2006, "The United Nations Human Rights Council", March 27. See: http://www.asil.org/insight/2006/03/insights_0603270/html.

3. Pace, John; 2006, "The UN Human Rights Council: Opportunities and Challenges", April 3, 2006. See: http://jurist.law.pitt.edu/forumy/2006/04/un_human_rights_council_opportunities_php.

بشر جزء رأی‌دهندگان مثبت بوده است (شریفیان، ۱۳۸۰: ۲۰۶). در همین راستا کنفرانس حقوق بشر در سال ۱۹۶۸ در تهران برگزار گردید (Shiv, 1985: 190).

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی و استقرار حکومت جمهوری اسلامی، دولت جمهوری اسلامی ایران، نه تنها میثاق را رد نکرده و خروج خود را از عضویت در آن اعلام ننموده است، بلکه سیاست کلی، بر همکاری با «کمیته حقوق بشر» در این زمینه بوده است (مهرپور، ۱۳۷۴: ۴۹). جمهوری اسلامی ایران چه به عنوان کلیت کشور و چه از دیدگاه یک نظام سیاسی، پس از انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷، برخی از تعهدات بین‌المللی در زمینه حقوق بشر را از گذشته به ارث برد، که از جمله مهم‌ترین آن‌ها، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. بعد آن نیز چندین سند حقوق بشری جدید مانند اعلامیه اسلامی حقوق بشر قاهره در سال ۱۳۶۹ و کنوانسیون حقوق کودک را در سال ۱۳۷۲ پذیرفته است.

همچنین اصول بنیادین حقوق بشر در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران انعکاس یافته است و علاوه بر آن الزاماتی هم از باب عضویت در مقاله نامه‌ها و قراردادهای بین‌المللی دارد. از کنوانسیون‌های بین‌المللی حقوق بشر بیش از ده کنوانسیون را دولت ایران پذیرفته و الحاق خود را به آن‌ها اعلام داشته است که از جمله میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است که هر دو میثاق در سال ۱۹۶۶ به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل متحد رسید و در سال ۱۹۷۵ نیز قوه مقننه ایران آن‌ها را تصویب کرد. از جمله کنوانسیون‌های حقوق بشری که ایران به آن‌ها پیوسته است عبارتند از:

- ۱- کنوانسیون بردگی مصوب سال ۱۹۲۶؛ ۲- کنوانسیون منع خرید و فروش افراد و بهره برداری از فحشای دیگران؛ ۳- کنوانسیون تکمیلی لغو بردگی، تجارت برده و سازمان‌ها و اعمال مشابه بردگی (مصوب ۱۹۵۷ مجمع عمومی سازمان ملل متحد، مصوب ۳ اسفند ۱۳۳۷ مجلس شورای ملی)؛ ۴- کنوانسیون بین‌المللی منع و مجازات کشتار دسته جمعی (مصوب ۱۹۴۸ مجمع عمومی سازمان ملل متحد، مصوب ۳۰ آذر ۱۳۳۴ مجلس شورای ملی)؛ ۵- کنوانسیون بین‌المللی رفع تبعیض نژادی (مصوب ۱۹۶۵ مجمع عمومی سازمان ملل متحد، مصوب ۳۰ تیر ۱۳۴۷ مجلس شورای ملی)؛ ۶- کنوانسیون بین‌المللی لغو و مجازات جنایت (آپارتاید) مصوب مجمع عمومی سازمان ملل متحد - مصوب ۴ بهمن ۱۳۶۳ مجلس شورای اسلامی)؛ ۷- میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (مصوب ۱۹۶۶ مجمع عمومی سازمان ملل متحد، مصوب ۱۷ اردیبهشت ۱۳۵۴ مجلس سنا)؛ ۸- میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

(مصوب ۱۹۶۶ مجمع عمومی سازمان ملل متحد، مصوب ۱۷ اردیبهشت ۱۳۵۴ مجلس سنا)؛
 ۹- کنوانسیون بین‌المللی ضد آپارتاید در ورزش (مصوب ۱۹۵۸ مجمع عمومی سازمان ملل
 متحد، مصوب ۷ مهر ۱۳۶۶ مجلس شورای اسلامی)؛ ۱۰- کنوانسیون مربوط به وضعیت
 پناهندگان (مصوب ۱۹۵۱ مجمع عمومی سازمان ملل متحد، مصوب ۲۵ خرداد ۱۳۵۵ مجلس
 شورای ملی)؛ ۱۱- پروتکل مربوط به وضعیت پناهندگان (مصوب ۱۹۶۷ مجمع عمومی
 سازمان ملل متحد، مصوب بیست و ۵ خرداد ۱۳۵۵ مجلس شورای ملی)؛ ۱۲- کنوانسیون
 حقوق کودک (مصوب ۲۰ نوامبر ۱۹۸۹ مجمع عمومی سازمان ملل متحد، مصوب ۱ اسفند
 ۱۳۷۲ مجلس شورای اسلامی).

نکته قابل توجه در این باب آن است که همچنان که قانون اساسی یک کشور بر قوانین
 عادی آن حکومت دارد و در صورت اختلاف باید مقدم شمرده شود، در مقابل هیچ دولتی
 نمی‌تواند به استناد قوانین ملی خود از زیر بار تعهدات بین‌المللی که به گردن گرفته است شانه
 خالی کند (موحد، ۱۳۸۲: ۷۷).

۲-۲- دیدگاه جمهوری اسلامی ایران در خصوص تأسیس شورای حقوق بشر

جمهوری اسلامی ایران در قالب عضو جنبش عدم تعهد، دیدگاه‌ها و نظرات خود را در
 خصوص شورای حقوق بشر از ابتدای طرح پیشنهاد ایجاد شورا ارائه نمود و در جلسات
 رایزنی‌های مربوط به تدوین قطعنامه تأسیس شورای حقوق بشر پیشنهادهای گوناگونی در زمینه
 مباحثی مانند، جایگاه، اهداف و وظایف، تعداد، ترکیب، عضویت، اجلاس‌های دوره‌ای و ویژه،
 آئین کار و شیوه‌های کاری شورای مزبور مطرح ساخت (رستمی، ۱۳۸۶: ۵۳).

اهم پیشنهادات جمهوری اسلامی ایران در خصوص شورای حقوق بشر بدین قرار است:
 شورا باید زیرمجموعه مجمع عمومی باشد.

شورا باید به بازنگری دوره‌ای چگونگی اجرای تعهدات حقوق بشری دولت‌ها بپردازد.

شمار اعضای شورا باید مانند کمیسیون ۵۳ عضو باشد.

عضویت در شورا باید با در نظر گرفتن توزیع متناسب جغرافیایی باشد و اعضاء نباید برای
 بیش از دو دوره پیاپی برگزیده شوند. مجمع عمومی باید اعضای شورا را برگزیند. نشست شورا
 باید مانند کمیسیون باشد؛ یعنی نشست سالانه به مدت شش هفته داشته باشد. شورا باید بر پایه
 نظامنامه داخلی ارگان‌های زیر نظر مجمع عمومی اقدام و عمل کند و ترتیبات مناسبی برای
 شرکت سازمان‌های غیردولتی در شورا فراهم آورد (مهدویان، ۱۳۸۵: ۹۷).

قطعنامه مربوط به تأسیس شورای حقوق بشر باید به صورت اجماع تصویب می‌شد؛ شورا به عنوان رکن فرعی مجمع عمومی می‌باید توصیه‌ها، گزارشات و تصمیمات خود را در جهت حمایت و ارتقاء حقوق بشر صرفاً به مجمع عمومی ارائه نماید؛ جمهوری اسلامی ایران موافقت خود را در خصوص باز بودن عضویت برای همه کشورها و انتخاب آن‌ها از سوی مجمع عمومی اعلام کرده است، اما موافق تعلیق حق عضویت یکی از اعضا بنا به رأی دو سوم اعضا شورا نیست. جمهوری اسلامی ایران از این جهت نگران است که این امر به عنوان بهانه‌ای از سوی کشورهای خاصی با انگیزه‌های سیاسی در پی منافع خود هستند، مورد بهره‌برداری گردد؛ تناوب و مدت جلسات به صراحت در قطعنامه مشخص گردد. این موضوع می‌تواند از سوی مجمع عمومی به منظور اجتناب از تفسیر متعارض صورت گیرد؛ به‌رغم تلاش نهادها و مجامع اسلامی و در رأس آن‌ها کنفرانس اسلامی نسبت به توهین و اهانت به پیامبر و ادیان، به پیشنهادهای ارائه‌شده از سوی سازمان‌ها مذکور توجهی نشده و در متن قطعنامه منعکس نگشته است (رستمی، ۱۳۸۶: ۵۶-۵۷).

۲-۳- شرکت ایران در انتخابات جهت عضویت در شورای حقوق بشر

جمهوری اسلامی ایران اگر چه به قطعنامه تصویب شورای حقوق بشر رأی ممتنع داده بود اما برای عضویت در آن در سال ۲۰۰۶ از گروه آسیا نامزد شده بود و از ۱۹۱ رأی موفق شد تنها ۵۸ رأی کسب کند. در خصوص پایین بودن میزان آرای کسب شده می‌توان به موارد زیر اشاره نمود: مطرح بودن بحث برنامه هسته‌ای ایران و فضای تبلیغی موجود که رسانه‌ها و دستگاه‌های تبلیغاتی غرب به آن دامن می‌زدند؛ مطرح بودن پرونده ایران در کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد و تبلیغات منفی رسانه‌های غربی در این خصوص؛ وقوع یک رشته مسائل امنیتی در کشور از قبیل موضوعاتی چون وضعیت اکبر گنجی، حسینی‌ها در اویش نعمت‌اللهی در قم، دستگیری رامین جهانگللو درست یک هفته قبل از رأی‌گیری و غیره (مرکز تحقیقات استراتژیک، ۱۳۸۵: ۴).

تاکنون شورای حقوق بشر، نه بار در طی سال‌های ۲۰۰۶، ۲۰۰۷، ۲۰۰۸، ۲۰۰۹، ۲۰۱۰، ۲۰۱۱، ۲۰۱۲، ۲۰۱۳ و ۲۰۱۴ انتخاب برگزار کرده است. در انتخابات شورای حقوق بشر در ۱۳ مه ۲۰۱۰، در ابتدا ایران بر آن بود که نامزد گردد، اما بنا به دلایلی کناره‌گیری نمود که با کناره‌گیری ایران تنها چهار کشور برای کسب چهار کرسی قاره آسیا در شورای حقوق بشر باقی ماند که به این ترتیب رقابتی بین آن‌ها صورت نگرفت. این چهار کشور عبارت بودند از: مالزی،

مالدیو، قطر، تایلند که رأی‌گیری آن‌ها در سیزدهم می در نشست مجمع عمومی سازمان ملل صورت پذیرفت که هر کدام به ترتیب آرای برابر با ۱۷۹ رأی، ۱۸۵ رأی، ۱۷۷ رأی و ۱۸۲ رأی کسب نمودند.^۱

۲-۴- بررسی دوره‌ای جامع شورای حقوق بشر در خصوص جمهوری اسلامی ایران

همان‌طور که پیش‌تر بیان گردید یکی از تغییرات اساسی صورت گرفته در شورای حقوق بشر نسبت به کمیسیون ایجاد سازوکار بازبینی دوره‌ای در جهت ارزیابی تعهدات حقوق بشر از سوی همه دولت‌ها بود که تحت عنوان بازبینی دوره‌ای سالانه خوانده می‌شود؛ تا سال ۲۰۱۱ وضعیت حقوق بشر ۱۹۳ عضو سازمان ملل را بررسی نمود. در حال حاضر هیچ سازوکار جامعی نظیر آن وجود ندارد. در حقیقت، این سازوکار، مسئولیت دولت‌ها در زمینه احترام و اجرای کامل حقوق بشر و آزادی‌های اساسی را یادآوری می‌نماید و هدف نهایی آن، بهبود وضعیت حقوق بشر در همه کشورها و بیان نقض‌های حقوق بشری صورت گرفته در مناطقی مختلف است.^۲ در واقع در این روند سه سند مورد بازبینی قرار می‌گیرد: ۱- اطلاعات تهیه شده از سوی دولت تحت بررسی؛ ۲- گزارشات سازمان ملل؛ ۳- خلاصه‌ای از مطالب تهیه‌شده از سوی سایر نهادها (سازمان‌های غیردولتی، مؤسسات حقوق بشر ملی، مدافعان حقوق بشر، مؤسسات آکادمیک و مؤسسات تحقیقاتی، نمایندگان جامعه مدنی و ...)، که اولین دوره آن در طی سال‌های ۲۰۰۸-۲۰۱۱ در طی دوازده جلسه برگزار گردید و بررسی وضعیت ایران در هفتمین جلسه آن صورت پذیرفت. همچنین در این جلسه وضعیت حقوق بشر کشورهای نظیر آنگولا، مصر، ماداگاسکار، گامبیا، قطر، فیجی، عراق، قزاقستان، بولیوی، نیکاراگوئه، السالوادور، ایتالیا، سن مارینو، اسلونی و بوسنی و هرزگوین مورد بررسی قرار گرفت.^۳ ذکر این مطلب لازم است که در دسامبر ۲۰۱۱ اولین دور چهارسالانه این بازبینی و بررسی‌ها به اتمام رسید و بدین طریق همه اعضای سازمان ملل از نظر تعهدات حقوق بشری مورد بررسی قرار گرفتند.

با توجه به آن‌چه که بیان گردید، هفتمین جلسه بررسی گزارش‌های دوره‌ای جهانی^۴ شورای حقوق بشر از هشتم تا نوزدهم فوریه ۲۰۱۰ در ژنو برگزار و طی آن، گزارش‌های شانزده

1. www.ohchr.org

2. http://www.ochr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/UPRMain.aspx

3. www.ochr.org/EN/HRBodies/UPR/Documents/uprlist.pdf

4. UPR

کشور قطر، نیکاراگوئه، ایتالیا، السالوادور، گامبیا، بولیوی، فیجی، سان مارینو، قزاقستان، آنگولا، ماداگاسکار، عراق، اسلونی، مصر، بوسنی و هرزه گوین و ایران مورد بررسی قرار گرفتند. نشست بررسی گزارش دوره‌ای جمهوری اسلامی ایران، در پانزدهم فوریه برگزار و ریاست هیأت ۳۳ نفره نمایندگی ایران در این نشست را محمد جواد لاریجانی، رئیس ستاد حقوق بشر قوه قضائیه جمهوری اسلامی ایران برعهده داشت. همچنین تروئیکای بررسی گزارش دوره‌ای جمهوری اسلامی ایران از کشورهای سنگال، پاکستان و مکزیک تشکیل شده بودند. ۲۵ کشور عضو و ۲۸ کشور ناظر شورا در بحث‌ها مشارکت داشتند. در این جلسه سه گزارش بیان شد، گزارش ملی^۱، گزارش نماینده عالی سازمان ملل^۲ و خلاصه‌ای از گزارش نمایندگان نهادهای مختلف^۳ و اصلاحیه آن^۴ در این نشست نمایندگان کشورهایمانند، بریتانیا، فرانسه، آمریکا، کانادا، استرالیا، رژیم صهیونیستی، ایرلند، لوکزامبورگ، ژاپن، نیوزیلند، مکزیک، اسلوکی، دانمارک و رومانی از وضعیت حقوق بشر در ایران انتقاد کردند.

از سوی دیگر، نمایندگان نیکاراگوئه، برزیل، لبنان، ونزوئلا، بحرین، الجزایر، قطر، قزاقستان، هند، سریلانکا، سودان، چین، زیمبابوه، بولیوی، کویت، و ویتنام از گزارش ایران در مورد وضعیت حقوق بشر در این کشور استقبال کردند و پیشرفت‌های ایران را به ویژه در تأمین حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی «چشمگیر» خواندند.

آقای لاریجانی، در پاسخ به ادعاهای گروهی از کشورهای غربی علیه جمهوری اسلامی ایران گفت: «برخی سخنان درباره وضعیت حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران (تند) بوده است. وی در بخش دیگری از اظهارات خود با دفاع از وضعیت حقوق بشر در ایران تأکید کرد که جمهوری اسلامی ایران یکی از کشورهای (دموکراتیک) در منطقه است. وی ادامه داد که ایران پایبند به اصول حقوق بشر و تعهدات بین‌المللی خود در این زمینه است و اظهارات کشورهای غربی در این خصوص را همچون اظهارنظرها درباره پرونده اتمی، (سیاسی) خواند».

محمد جواد لاریجانی برخی کشورهای معترض به وضعیت حقوق بشر در ایران را متهم به اتخاذ «استانداردهای دوگانه» کرد. وی با انتقاد از کشورهای غربی که با «معیارهای فرهنگی خود» درباره وضعیت حقوق بشر در ایران موضع‌گیری می‌کنند، اظهار داشت: «راه‌های دیگری

1. (A/HRC/WG.6/7/IRN/1)

2. (A/HRC/WG.6/7/IRN/2)

3. (A/HRC/WG.6/7/IRN/3)

4. (www.ochr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/Highlights15February2010am.aspx)
(A/HRC/WG.6/7/IRN/3/corr.1)

نیز برای زندگی وجود دارند. این شعاری است که ما در ایران داریم». ایشان همچنین افزود: «جمهوری اسلامی از کمیسر عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد و سایر گزارشگران دعوت کرده برای بررسی وضعیت حقوق بشر در جمهوری اسلامی به ایران سفر کنند. او به شورای حقوق بشر گفت: «وضعیت حقوق بشر منظمأً به عنوان ابزاری سیاسی برای اعمال فشار علیه ما و پیشبرد انگیزه‌های پنهان سیاسی توسط برخی کشورهای غربی به کار گرفته شده است».

جمهوری اسلامی ایران در پاسخ نهایی به پیشنهادهای مطرح شده در چهارچوب بررسی گزارش‌های دوره‌ای جهانی در مجموع ۴۵ پیشنهاد را رد کرد، ۱۲۳ پیشنهاد را پذیرفت و قرار شد به ۲۳ پیشنهاد دیگر در ژوئن ۲۰۱۰ (خرداد - تیر ۱۳۸۸) پاسخ دهد. شایان ذکر است در نشست ۲۸ بهمن ماه که پاسخ نهایی جمهوری اسلامی ایران به پیشنهادهای مطرح شده ارائه شد، نمایندگان تعدادی از کشورهای غربی مانند، آمریکا، استرالیا، بریتانیا و فرانسه از عدم پذیرش پیشنهادهای خود مبنی بر «دیدار گزارشگر ویژه شکنجه سازمان ملل از ایران» و «تسهیل دیدار گزارشگران ویژه و دعوت از دبیرکل سازمان ملل برای بررسی خشونت‌های پس از انتخابات» شدیداً انتقاد کردند. با این حال، این اعتراض‌ها به دلیل ناهمخوانی‌ها با رویه‌های جاری در شورای حقوق بشر در خصوص میزان و حیطة اختیارات گروه تروئیکا و پرهیز شورا از ورود به مسائل محتوایی در این مقطع، از سوی مکزیك - نماینده تروئیکای گزارش ایران - رد شد.

در پایان این نشست، آقای محمد جواد لاریجانی، سرپرست هیأت اعزامی ایران در پاسخ به این اعتراض‌ها از لحن مسموم کشورهای غربی در جلسه ویژه بررسی وضع حقوق بشر در ایران انتقاد و خاطرنشان کرد این پیشنهادهای به وسیله گروهی سازمان یافته از کشورها مطرح شده و این اقدام را برای عملکرد شورای حقوق بشر خطرناک دانست^۱ (شوشتری‌زاده، ۱۳۸۸: ۲۱۳-۲۱۸).

بررسی دوره‌ای وضعیت حقوق بشر ایران در شورای حقوق بشر خوشبختانه سبب تصویب قطعنامه‌ای از سوی شورای حقوق بشر در خصوص وضعیت حقوق بشر در ایران نگردید و تنها یک تصمیم^۲ براساس گزارش گروه کاری و دیدگاه‌های جمهوری اسلامی ایران در خصوص پیشنهادات و یا نتایج و همین طور تعهدات داوطلبانه و پاسخ‌های ارائه شده از سوی ایران، بدون رأی‌گیری صادر گشت.^۳ هر چند در این خصوص نباید از نقش کشورهای تروئیکا و توانایی ایران

1. A/HRC/WG.6/7/IRN/1 , 18 November 2009, A/HRC/WG.6/7/IRN/3 , 30 November 2009, A/HRC/WG.6/7/IRN/2, 25 November 2009, A/HRC/14/12, 12 March 2010)

2. Decision

3. A/HRC/DEC/14/111

در متقاعد ساختن آنان غافل گشت؛ اما باید اذعان نمود که ایران در قبال شورای حقوق بشر برعکس نحوه تعاملات با کمیسیون حقوق بشر که گاهی نماینده خود را به آن نمی فرستاد تا موضوع آن بررسی نگردد سیاست قهر و انزوا را در پیش نگرفت و گزارش خود را در موعد مقرر ارائه و نماینده خود (محمد جواد لاریجانی) را به شورا فرستاد که این تعامل سازنده نقش پررنگی در نحوه تصمیم گیری شورا داشته است.

همچنین باید به این مطلب نیز اشاره کرد، دور دوم بررسی های دوره ای جامع حقوق بشر از سال ۲۰۱۲ آغاز گردید و تا نوامبر ۲۰۱۶، یعنی در طی چهارده جلسه ادامه خواهد داشت؛ که وضعیت حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران در ۳۱ اکتبر ۲۰۱۴ به رهبری گروه سه نفره ای از کشورهای فیلیپین، رومانی، آرژانتین مورد بررسی قرار گرفت. همچنین در این جلسه وضعیت حقوق بشر کشورهای نظیر ایتالیا، السالوادور، گامبا، بولیوی، فیجی، سن مارینو، قزاقستان، آنگولا، ماراگاسکار، عراق، اسلونی، مصر و بوسنی و هرزگوین مورد بررسی قرار گرفت.^۱

در این جلسه نیز، سه گزارش قرائت گردید: گزارش ملی؛^۲ گزارش نماینده عالی سازمان ملل؛^۳ و خلاصه ای از گزارش نهادهای مختلف.^۴

۳- قطعنامه شورای حقوق بشر در خصوص وضعیت حقوق بشر در جمهوری

اسلامی ایران

در ۲۳ مارچ ۲۰۱۱ (۳ فروردین ۱۳۹۰ش) شورای حقوق بشر سازمان ملل در شانزدهمین جلسه خود، قطعنامه ای را در خصوص وضعیت حقوق بشر در ایران^۵ با ۲۲ رأی موافق، هفت رأی مخالف و چهارده رأی ممتنع به تصویب رساند. قطعنامه مذکور شامل چهار دستور کار می باشد و با اشاره به منشور ملل متحد، اعلامیه جهانی حقوق بشر، کنوانسیون های بین المللی در خصوص حقوق بشر و سایر موازین بین المللی حقوق بشر، قطعنامه ۶۵/۲۲۶ مجمع عمومی در ۲۱ دسامبر ۲۰۱۰ را یادآور می گردد و از ضعف همکاری جمهوری اسلامی ایران با درخواست های صورت گرفته در قطعنامه مذکور، ابراز تأسف می نماید. همچنین از گزارش موقت

1. www2.ochr.org/SPdocs/UPR/UPR-fullcyclecalendar-2nd.doc

2. A/HRC/WG.6/20/IRN/1

3. A/HRC/WG.6/20/IRN/2

4. A/HRC/WG.6/20/IRN/3

5. A/HRC/16/L.25/Rev.1

دبیرکل پیرامون وضعیت حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران^۱ که به شورای حقوق بشر ارائه شده است استقبال نموده است و در ادامه قطعنامه‌های ۵/۱ و ۵/۲ شورای حقوق بشر به ترتیب در خصوص نهادسازی شورا و نحوه اتخاذ رویه‌های ویژه در هجدهم ژوئن ۲۰۰۷ (۲۸ خرداد ۱۳۸۵ ش) را یادآور شده و بر این امر تأکید می‌نماید که نمایندگان موظف به انجام مأموریت خود در تطابق با قطعنامه‌ها و ضمایم آن هستند.

از این رو تصمیم می‌گیرد که یک گزارشگر ویژه در خصوص وضعیت حقوق بشر در ایران برای گزارش دادن به شورای حقوق بشر و مجمع عمومی، برای ارائه گزارش موقت به جلسه شصت و ششم مجمع عمومی و ارائه یک گزارش به شورا برای رسیدگی‌های آن در جلسه نوزدهم، منصوب نماید.

و از حکومت جمهوری اسلامی ایران همکاری کامل با گزارشگر ویژه و اجازه دسترسی او را برای بازدید از کشور و تمام اطلاعاتی که برای اجرای مأموریت او ضروری است، تقاضا می‌نماید؛ و در آخر از دبیرکل درخواست می‌کند که گزارشگر ویژه‌ای با منابع لازم برای اجرای مأموریت تهیه نماید.

شایان ذکر است که قطعنامه مذکور از سوی سوئد و ایالات متحده مطرح شده بود و ایران به عنوان کشور نیازمند بررسی، پاکستان به نمایندگی از سوی سازمان کنفرانس اسلامی، کوبا، اروگوئه، چین، برزیل و موریتانی نظرات عمومی و توضیحات خود را قبل از رأی‌گیری ارائه نمودند.^۲ سید محمدرضا سجادی به عنوان نماینده از سوی ایران به ایراد سخنانی پیرامون این مضمون پرداخت که قطعنامه از سوی ایالات متحده پیشنهاد شده است، کشوری که عضویت آن در شورا یک تنزل و عقب‌گرد در فعالیت شورا محسوب می‌گردد و شورا را از مسیر فعالیت درست خود خارج نموده است. در سطح بین‌المللی ایالات متحده از حامیان اسرائیل اشغالگر بوده و در نقض‌های گسترده حقوق بشر فلسطینیان و عرب‌ها شرکت دارد. در عراق و افغانستان هزاران نفر به قتل عام رسیده و در عین حال زندانیان مورد شکنجه قرار گرفته‌اند. در سطح داخلی نیز، اشکال متفاوتی از نژادپرستی، تبعیض نژادی، بیگانه‌هراسی و اشکال مرتبط با نابردباری علیه گروه‌های مختلف و نقض‌های گسترده حقوق افراد بومی وجود دارد.

رویکرد ایران برای پیشرفت و حمایت از حقوق بشر بر پیشینه‌های مذهبی و فرهنگی و تعهدات بین‌المللی آن مبتنی است. حکومت ایران صمیمانه در جهت تضمین حقوق بشر همه

1. A/HRC/16/75

2. www.ohchr.org

افرادش فعالیت کرده است و در سطح بین‌الملل با اداره کمیساریای عالی حقوق بشر همکاری کامل نموده و در تلاش است که از او برای بازدید از کشور در سال جاری دعوت به عمل آورد. شورا نباید تحت تسلط تعداد محدودی از کشورها قرار گیرد و باید از سیاسی‌کاری و استانداردهای دوگانه دوری جوید. ایران بر این باور است که تعبیر هجوآمیز بیان شده در پیش‌نویس قطعنامه سبب زیان مردم ایران گشته و باید رد گردد. ایران از کشورها می‌خواهد که علیه قطعنامه پیشنهادی رأی دهند. البته نتیجه هر چه باشد، ایران به تلاش‌هایش برای بهبود و حمایت از حقوق بشر که به صورت عمیق، خالصانه و ذاتی که در ریشه در ارزش‌های آن دارد ادامه خواهد داد.^۱

در خصوص قطعنامه‌های شورای حقوق بشر لازم به ذکر است، هر چند تصمیمات و مصوبات شورای حقوق بشر همانند کمیسیون حقوق بشر و نیز قطعنامه‌های مجمع عمومی، به لحاظ ماهوی از جنبه توصیه‌ای برخوردار است و برای دولت‌ها از جنبه الزام‌آور حقوقی برخوردار نمی‌باشد، اما باید به این مهم توجه نمود که این‌گونه تصمیمات در بستر زمان رویه، عرف و به تبع اصول حقوق بین‌الملل را ایجاد خواهد نمود. بنابراین هیچ حکومتی نمی‌تواند با خشنودی به استقبال قطعنامه‌ای در سازمان ملل متحد برود که اقدامات آن دولت را در عرصه بین‌الملل، محکوم می‌کند. تصویری که دیگران از ما در آئینه ضمیر خود دارند، (یعنی پرستیژ ما) هر چند ممکن است انعکاس تحریف‌شده‌ای از واقعیت وجودی ما باشد، اما موجودیت ما را به عنوان اعضای جامعه تعیین می‌کند، حال آنکه واقعیت وجودی ما چنین نقشی ندارد. بنابراین، توجه به این مسئله اهمیت دارد که تصویر ذهنی دیگران از موقعیت شخص در جامعه، اگر از موقعیت واقعی او مهم‌تر نباشد، قطعاً این موقعیت را به درستی نشان می‌دهد (مورگنتا، ۱۳۷۹: ۱۳۵-۱۳۶).

دولت‌ها می‌توانند، با تکیه بر وجهه مثبتی که از خود نزد دولت‌های دیگر ایجاد کرده‌اند، در بسیاری مواقع بدون ایجاد تغییرات جدی و پرهزینه در سیاست‌های اجرایی خود، به اهدافی که دارند، نایل شوند؛ همچنان که داشتن یک وجهه منفی و نامقبول نزد دیگران ممکن است هزینه معمول و متعارف برای نیل به یک هدف مشخص را بسیار سنگین سازد و احیاناً به بحران و تنگناهای سیاسی منجر گردد. برای نمونه، چنانکه یک دولت در عرصه بین‌المللی چهره صلح‌طلب و مدافع آزادی و حقوق بشر کسب کند و دیگران را قانع سازد که به طور پیوسته به این اصول پایبند مانده است، در مواقعی می‌تواند از این وجهه برای دخالت و تأثیرگذاری بر مسائل داخلی دیگر کشورها بهره‌برداری نماید یا از دخالت دیگران جلوگیری کند. در مقابل،

1. http://persian.iranhumanrights.or/1390/01/hrc_geneva_24_march/

چنانچه تصویر توسعه‌طلبی و جنگجویی با نام یک دولت قرین شود، زدودن آثار منفی آن برای حکومت و مردم آن کشور کاری بس دشوار و گران خواهد بود (اسلامی، ۱۳۷۶: ۴۹).

نقش و تأثیر وجهه بین‌المللی هر حکومت و دولت در روابطش با دیگران، از نقش و تأثیر دیگر توانمندی‌های سیاسی، اقتصادی و نظامی آن کمتر نیست. مضافاً اینکه، شرط لازم موفقیت در کاربرد توانمندی‌های مختلف یک دولت برای تحقق بخشیدن به اهداف سیاسی و غیر سیاسی، همانا حسن شهرت و وجهه مثبت بین‌المللی آن است. غفلت از این امر، ناشی از عدم بلوغ در زمینه پیش سیاسی است. تلاش در جهت القای وجهه مطلوب از خود، نخستین گام برای ترسیم استراتژی ملی هر دولت است. شیوه‌هایی که هر دولت برای پیشبرد اهداف خود در عرصه بین‌المللی به کار می‌برد، آگاهانه یا ناخودآگاه متأثر از برداشت ذهنی تصمیم‌گیرندگان از خود و از دیگران می‌باشد. صرف هزینه‌های کلان توسط دولت‌ها برای حفظ وجهه و پرستیژ خود با انجام امور نمادین، توجیهی جز این ندارد که حفظ وجهه بین‌المللی در مواقعی از نیل به هدف مورد نظر مهم‌تر و با ارزش‌تر است. از سوی دیگر، آثار تخریبی خدشه‌دار شدن وجهه یک دولت می‌تواند تا آنجا پیش رود که ابزارهای سیاسی و اقتصادی و نظامی را، در تحقق اهداف به ناکامی کشاند (اسلامی، ۱۳۷۶: ۵۰-۵۱).

یک حکومت، می‌تواند به گونه‌ای مؤثر به حیثیت بین‌المللی و نفوذ دیپلماتیک خود در دولت‌های دیگر بیافزاید، البته به شرط آنکه به عنوان دولتی، مطیع قانون، در جامعه بین‌المللی شهرت پیدا کند. شهرت یک دولت به اینکه تعهدات قراردادی خود را اجرا و اصول حقوقی کاملاً جا افتاده را در انواع مناسبات رعایت می‌کند، می‌تواند پشتوانه‌ای مهم برای دیپلمات‌های آن دولت در پرداختن به مسائل روزمره، به شمار آید. حکومتی که تعهدات خود را مدام نقض می‌کند، با تصمیمات سازمان‌های بین‌المللی مخالفت می‌ورزد و مفاهیم پذیرفته شده دکترین‌های حقوقی را خود سرانه تغییر می‌دهد، اعتبار خود را در مذاکرات دیپلماتیک تضعیف خواهد کرد و در نتیجه از نفوذش کاسته خواهد شد (هالستی، ۱۳۷۳: ۶۵۲). از این‌روست که رعایت و التزام به اصول حقوق بشری بیش از پیش اجتناب‌ناپذیر می‌گردد.

۴- چالش‌ها و فرصت‌های شورای حقوق بشر برای ایران

در ادامه و تکمیل بحث‌های مذکور به فرصت‌ها و چالش‌هایی که از شورای حقوق بشر نصیب ایران می‌گردد اشاره می‌شود.

۴-۱- فرصت‌ها

در مقدمه قطعنامه تأسیس شورای حقوق بشر بر اصول و اهداف مندرج در منشور از جمله مهم‌ترین آن‌ها یعنی روابط دوستانه میان ملت‌ها، همکاری بین‌المللی در راستای حل مسائل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی؛ پایبندی به میثاقین و ویژگی‌های حقوق بشر که در اعلامیه نهایی کنفرانس وین مطرح شده، جهانی بودن، غیرقابل تفکیک بودن و وابستگی متقابل حقوق بشر، تداوم تلاش‌های بین‌المللی در جهت ارتقای حقوق بشر و گفتگوی ادیان و فرهنگ‌ها که جنبه‌ای مثبت و فرصتی مناسب برای ما و کشورهای در حال توسعه است، تأکید به عمل آمده است. همچنین تأکید مقدمه قطعنامه بر حق توسعه به نفع ماست چون حق توسعه همواره مورد چالش قدرت‌های بزرگ قرار داشته است. همچنین این امر امکان طرح دعوی کشورمان را علیه دول غربی فراهم می‌سازد.

۴-۲- چالش‌ها و احتمال سیاسی کاری

احتمال اینکه شورای حقوق بشر هم مانند کمیسیون حقوق بشر ابزار دست کشورهای غربی واقع شود و کشورهای غربی بخواهند اراده سیاسی خود را بر آن تحمیل کنند وجود دارد. از این رو عمده‌ترین دلیل مخالفت کشورهای در حال توسعه با شکل‌گیری شورا این بود که شورا ممکن است به ابزار دست بعضی کشورهای غربی تبدیل شود و نتواند تغییر مثبتی در اوضاع ایجاد کند.

۴-۳- برقراری پیوند میان مفهوم حقوق بشر با صلح و امنیت بین‌المللی

این امر خطرناکی است و از آنجا که شورای حقوق بشر می‌تواند به مجمع عمومی گزارش و توصیه کند، این توصیه می‌تواند شامل ارجاع پرونده یک کشور به شورای امنیت نیز باشد.

۴-۴- امکان اخراج از شورای حقوق بشر

اگر زمانی ایران به عضویت این شورا در آید، احتمال دارد دول غربی با طرح بحث نقض حقوق بشر درصدد اخراج ایران از شورا برآیند، زیرا سازوکار اخراج اعضای ناقض حقوق بشر از شورای حقوق بشر در نظر گرفته شده است.

با توجه به موارد مذکور می‌توان این گونه بیان نمود که اگر چه شورا فرصت‌هایی را برای ایران فراهم می‌آورد، اما تهدیدات شورا نیز کمتر از فرصت‌های آن برای ما نمی‌باشد. با این

حال، با تعامل با جامعه جهانی و اتخاذ دیپلماسی فعال می‌توان از بروز مشکلات بیشتر جلوگیری کرد (مرکز تحقیقات استراتژیک، ۱۳۸۵: ۴).

نتیجه‌گیری

امروزه حقوق بشر به صورت یک عامل موثر در روابط بین‌الملل درآمده است و دولت‌ها در تنظیم روابط خود در این زمینه با محدودیت‌های بین‌المللی گاه به طور ناخواسته‌ای مواجهند. در دنیای معاصر، مسئله حقوق بشر به یکی از بحث‌های مستمر و جدی بین کشورها تبدیل شده است. در اکثر اجلاس‌های بین‌المللی، نشست‌های دو جانبه و چند جانبه، دیدگاه‌های کشورها نسبت به مسئله حقوق بشر رد و بدل می‌شود.

گروه‌های جهانی، ملی و محلی، با ایجاد یک شبکه فشار و بکارگیری تبلیغات در جهت شرمسارسازی ناقضین حقوق بشر، موجب شده‌اند دولت‌ها نتوانند از زیر بار مسئولیت و جوابگویی در قبال مسائل مربوط به حقوق بشر شانه خالی کنند. ارزش این تبلیغات و کوشش برای شرمسار کردن دولت‌هایی که ناقض حقوق بشر هستند نباید ناچیز انگاشته شود. حتی دولت‌های خودسر نیز برای اعتبار خود در صحنه بین‌المللی اهمیت قائلند. به عنوان مثال، در اواخر دهه ۱۹۷۰ و اوایل دهه ۱۹۸۰، رژیم نظامی آرژانتین، برای ممانعت از تحقیقات و بازرسی کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل، به همه راه‌های دیپلماتیک ممکن متوسل شد. علاوه بر این، اندیشه برخاسته از حقوق بشر دارای چنان نیروی اخلاقی و قدرت بسیج‌کننده‌ای است که در جهان امروز نمی‌توان در مقابل آن مقاومت کرد.

شورای حقوق بشر همانند هر پدیده دیگر، حاوی فرصت‌ها و چالش‌های توأمان برای کشورها می‌باشد و این بستگی به هنر دستگاه دیپلماسی و سیاست خارجی کشورها دارد که چگونه با تنظیم تعاملاتی برنامه‌مند و منظم از آن در راستای تأمین منافع ملی خود بهره‌گیرند.

به نظر می‌رسد با ایجاد انعطاف در برخی عناصر سیاست خارجی و نیز سیاست داخلی و نیز تعامل سازنده و پویا و مستمر با مجامع و سازمان‌های بین‌المللی می‌توان تا حدوی از انتقادات و برخوردهای حقوق بشری کاست. در این خصوص، ایران می‌تواند با بیان تفاوت‌های ارزشی و ایدئولوژیک خود با جهان غرب یعنی تکیه بر نسبی‌گرایی فرهنگی، به ایجاد تنش‌زدایی بپردازد و در این فضا با بهره‌گیری از دیپلماسی فعال و پویا، در جهت جلب افکار عمومی جامعه جهانی به

خصوصاً غرب تلاش نماید تا از این طریق به پر کردن شکاف میان چهره واقعی و چهره مخدوش ایران بپردازد و تصویری را که دیگران از ما دارند تصحیح نموده و شفاف‌تر سازند؛ و بدین طریق، نقشه دشمنان برای تحمیل انزوای بین‌المللی بر جمهوری اسلامی ایران و ترسیم وجهه‌ای غیرواقعی از آن را مهار نماید. تا در زمانه‌ای که حفظ وجهه بین‌المللی یکی از عوامل مهم در نیل به اهداف مورد نظر منافع ملی است و کسب پرستیژ در نزد جامعه جهانی سبب کسب مشروعیت و مقبولیت می‌گردد؛ شاهد کاهش و حل و فصل انتقادات از سوی مجامع بین‌المللی باشد.

منابع

الف - فارسی

۱. اسلامی، مسعود؛ «وجهه بین‌المللی ایران و انتخابات اخیر ریاست جمهوری»، ماهنامه اطلاعات سیاسی - اقتصادی، ۱۳۷۶، سال ۱۱، شماره ۱۱۸-۱۱۷.
۲. ترکی، حمد؛ فرهنگ بومی و چالش‌های جهانی، ترجمه ماهر آموزگار، تهران، نشر آموزگار، ۱۳۸۳.
۳. جانسون، گلن؛ اعلامیه جهانی حقوق بشر و تاریخچه آن، ترجمه محمد جعفر پوینده، تهران، نشر نی، ۱۳۷۷.
۴. رستمی، فرزاد؛ «شورای حقوق بشر و جمهوری اسلامی ایران»، پژوهش‌نامه حقوق بشر، سال اول، ۱۳۸۶، شماره ۲.
۵. شریفیان، جمشید؛ راهبرد جمهوری اسلامی ایران در زمینه حقوق بشر در سازمان ملل متحد، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، ۱۳۸۰.
۶. شوشتری‌زاده، الهام؛ کتاب حقوق بشر، تهران، مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران، ۱۳۸۸.
۷. عباسی، مجید؛ «سازوکارهای حقوق بشر»، مجموعه مقالات مفاهیم کلیدی حقوق بشر بین‌المللی، گردآوری و تدوین، مهدی ذاکریان، تهران، میزان، ۱۳۸۳.
۸. فلسفی، هدایت‌الله؛ «توالی معاهدات بین‌المللی مربوط به حقوق بشر: همبودی و تعارض تعهدات دولت‌ها»، سالنامه ایرانی حقوق بین‌الملل و تطبیقی، ۱۳۸۴، شماره ۴.
۹. مهدویان، حسن؛ «برپایی شورای حقوق بشر: گام نخست در اصلاح ساختار سازمان ملل متحد»، مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی، سال ۱۳۸۵، شماره ۲۲۳-۲۲۴.
۱۰. مهرپور، حسین؛ حقوق بشر در اسناد بین‌المللی و موضع جمهوری اسلامی ایران، تهران، نشر اطلاعات، ۱۳۷۴.

۱۱. موحد، محمد علی؛ *در خانه اگر کس است*، تهران، نشر کارنامه، ۱۳۸۲.
۱۲. مورگنتا، هانس جی؛ *سیاست میان ملت‌ها: تلاش در راه قدرت و صلح*، ترجمه: حمیرا مشیرزاده، تهران، وزارت امور خارجه، مرکز چاپ و انتشارات، ۱۳۷۹.
۱۳. موسی‌زاده، رضا؛ *اصلاحات در سازمان ملل و راهبرد ایران*، تهران، انتشارات مجمع تشخیص مصلحت نظام، ۱۳۸۵.
۱۴. ناصرزاده، هوشنگ؛ *اعلامیه‌های حقوق بشر*، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی، ۱۳۷۲.
۱۵. هالستی، کی. جی؛ *مبانی تحلیل سیاست بین‌الملل*، ترجمه بهرام مستقیمی و مسعود طارم سری، تهران، وزارت امور خارجه، مرکز چاپ و انتشارات، ۱۳۷۳.

ب- لاتین

16. Abraham, M; 2006, *A New Chapter for Human Rights: A Handbook on Issue of Transition from the Commission on Human Rights to the Human Rights Council*, International service for Human Rights and the Friedrich Ebert Stiftung.
17. Alston, P; 2006, "**Reconceiving the UN Human Rights Regime: Challenges Confronting the New Human Rights Council**", Melbourne Journal of International law, No. 7.
18. Alston ,P; 1992 ,"**The Commission on Human Rights**", in P.Alston, *The United Nations and Human Rights*, clarendon press.
19. Amnesty International; 2005, **Meeting the Challenge: Transforming the Commission on Human Rights into a Human Rights Council** , Amnesty International.
20. Arbour, Louise; 2005 (a) **Statement by Ms Louise Arbour**, United Nations High Commissioner for Human Rights, 14 Mar.
21. _____ ; 2005 (b), **Speech by Ms**, United Nations High Commissioner for Human Rights, 20 Apr .
22. Hunter, Shireen T; 1990, *Iran and the World: Continuity in a Revolutionary Decade*, Bloomington: India University.
23. Joint statement on UN Reform; 2005, **Amnesty International, Public Statement**, AI Index: Ior 41/034/2005(public), News service No. 089, 12.
24. Shiv, Lal; 1985, *Iran: Selected Political Documents*, New Delhi, The Election Archive.
25. Upton, H; 2007, **General Assembly resolution 60/251**, The Human Rights Council: First Impressions and future challenges, Human Rights law Review 29, 7.

26. "United Nations Annual Session of Commission on Human Rights", Keesing's Record of World Events, Cambridge, Vol. 48, No. 4:44762.
27. Warbrick, Colin; 2006, *Current Development*, Public International law, From Un Commission on Human Rights to Un Human Rights Council: One Step forwards or Two Steps sideways, ICLQ, Vol. 55, July.
28. Yunfei, Zhang; 2006, "New Wine in a New Bottle? The Human Rights Council: Opportunities and Challenges", Foreign Affairs Journal. No. 81, Autumn.

ج- اسناد

29. A/HRC/WG.6/7/IRN/1, 18 November 2009
30. A/HRC/WG.6/7/IRN/2, 25 November 2009
31. A/HRC/WG.6/7/IRN/3, 30 November 2009
32. A/HRC/14/12, 12 March 2010
33. A/HRC/DEC/14/111, 23 June 2010
34. A/HRC/16/L.25/Rev.1
35. A/HRC/16/75
36. A/59/2005, 21 March 2005.
37. UN Doc A/60/251, 3 Apr 2006.
38. A More Secure World: Our Shared Responsibility, A/59/565, 2 December 2004.
39. UN Doc.A/60/L.48, A/Res/61251/. Available at <http://www.un.org/depts/dhl/resguide/r60.htm>

د- سایت اینترنتی

۴۰. مرکز تحقیقات استراتژیک؛ معاونت پژوهش‌های سیاست خارجی، گروه مطالعات مبانی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، «تشکیل شورای حقوق بشر؛ فرصت‌ها و تهدیدها برای ایران»، ۱۳۸۵.
www.csr.ir/departments.aspx?Ing=fa&abtid=018&depid=448&semid=173
۴۱. حبیب‌زاده، توکل؛ «جمهوری اسلامی ایران و حق شرط بر معاهدات بین‌المللی حقوق بشر»، ر.ک: [http://www.lawnet.ir/#fulltext?id=497\(2007/11/07\)](http://www.lawnet.ir/#fulltext?id=497(2007/11/07))
۴۲. زنگنه، حمید؛ «تولد نهادی جدید در سازمان ملل: شورای حقوق بشر»، ۲۰۰۶. نک: http://aftab.ir/articles/politics/world/c1c1146744612_human_rights_p3.ph
43. <http://www.un.org/secureworld/report2.pdf>.(2004)
44. <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/elections.htm>
45. Kirgis, Fredric L; 2005, "International Aspects of the 2005 World

- Summit Outcome Document**", October insight 051004.html.,
www.asil.org,
46. Lyons, Scott R; 2006, "**The United Nations Human Rights Council**", March 27. See: http://www.asil.org/insight/2006/03/insights_0603270/html
 47. Pace, John; 2006, "**The UN Human Rights Council: Opportunities and Challenges**", April 3, 2006. See: http://jurist.law.pitt.edu/forumy/2006/04/un_human_rights_council_opportunities_php
 48. www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=10888&LangID=E